

ละครชาวบ้าน

ความหมายของละคร

ละคร เป็นคำที่กำหนดและเขียนตามอักขรวิธี ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ให้ความหมายไว้ดังนี้

“การแสดงประเภทหนึ่ง ผู้แสดงเรียกว่า ตัวละคร มีเวทีหรือสถานที่ใช้แสดง มีบทให้ตัวละครแสดงตามเรื่อง โดยมีดนตรีประกอบ มีลักษณะแตกต่างออกไปหลายชนิด”

แนวคิดกำเนิดของละคร

ละครเป็นการแสดงที่พัฒนามาจากการเล่านิทาน โดยให้ตัวละครในนิทานเป็นผู้เล่าเรื่องแสดงบทบาท ออกท่าทางและคำพูด มีเพลงและดนตรีประกอบเข้ามาให้เกิดความไพเราะ น่าชม และน่าสนใจมากขึ้น และเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า คนทุกชาติทุกภาษาชอบนิทาน เพราะนอกจากนิทานจะให้ความสนุกสนานบันเทิงแล้ว การถ่ายทอดเรื่องราว ประสบการณ์ตำนานที่มีความหมาย ความสำคัญของหลักศาสนา ความเป็นชาติ วีรบุรุษที่สำคัญ สามารถสื่อผ่านเรื่องราวได้ดีกว่าการเขียนเป็นลายลักษณ์อักษร เพราะผู้คนในสมัยโบราณยังอ่านเขียนได้น้อย

เมื่อผู้เล่านิทานได้พัฒนาการเล่าเรื่องให้เป็นแบบแผน เขียนขึ้นเป็นบท เป็นโคลงเป็นกลอน ซึ่งภายหลังได้กลายมาเป็นวรรณคดีที่สำคัญ มีการขับร้อง ทำนองเพลงดนตรีเสริมเข้ามา และใช้คนเล่นบทบาทตามเนื้อหาแทนตัวบุคคลในเรื่อง ในที่สุดเราจึงมีละครเกิดขึ้นและเล่นกันสืบมา

ที่มาของคำว่า ละคร

การเล่นละครของไทยมีมาแต่สมัยโบราณซึ่งคำว่า ละคร ที่ใช้เรียกกันนี้ คาดว่าน่าจะมาจากคำเรียกต่างๆ ตามเหตุผลดังนี้

1. ละครมาจากคำว่า ละโชน ของเขมร หมายถึง มหรสพอย่างหนึ่ง เล่นเรื่องต่าง ๆ แต่ข้อสันนิษฐานนี้ยังไม่อาจสรุปได้อย่างชัดเจนเนื่องจากว่าในยุคสมัยหนึ่ง ปรากฏว่าเขมรได้รับแบบแผนของละครในไปจากไทย

2. ละครมาจากคำว่า ละคร (Lakon) ของชวา มีความหมายว่า เรื่อง เช่น การเล่น ละครอิเหนา ก็หมายถึงการเล่นเรื่องอิเหนา

3. ละคร มาจากคำว่า ละงันตริโย ซึ่งเป็นละครแบบหนึ่งของชวาเมื่อนำคำทั้งหมดนี้มาศึกษาเทียบเคียงตามความหมายและเสียงแล้ว คำว่าละครไทยน่าจะมามีที่มาจากคำในภาษาชวา ส่วนรูปแบบของการแสดงละครไทยตั้งแต่ตั้งเดิมนั้น อาจได้รับอิทธิพลแบบแผนการเล่นมาจากอินเดีย โดยผ่านมาทางชาวฮินดูทอดหนึ่ง

ละครแบ่งออกเป็น 3 ประเภท ซึ่งยึดวิธีการแสดงเป็นสำคัญ ดังนี้

1. ละครรำ เป็นละครที่มีการแสดงท่าทางที่สง่างาม อ่อนช้อย ด้วยท่ารำที่เป็นแบบฉบับดั้งเดิมของไทย ได้แก่ ละครชาตรี ละครนอก ละครใน และ โขน

2.ละครร้อง เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากชาติตะวันตก ซึ่งแบ่งออกเป็นละครร้อง และละครร้องสลัปพุด

3.ละครพูด เกิดขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นการแสดงที่ใช้การพูดเพียงอย่างเดียวไม่มีการร้อง ผู้แสดงจะเป็นชายทั้งหมด จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2463 จึงเริ่มแสดงด้วยการใช้ชายหญิงแท้

ละครนอก เป็น ละครชาวบ้าน เล่นนอกวัง ผู้ชายแสดงล้วน การแต่งกายยืนเครื่อง การแสดงไม่เคร่งครัดแบบแผน คือ กษัตริย์หรือมเหสี สามารถเล่นตลกได้ เรื่องที่แสดงเป็นเรื่องที่มีมาแต่สมัยอยุธยา เว้น 3 เรื่องคือ รามเกียรติ์ อิเหนา อุณรุท เรื่องที่นิยมเป็นบทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 คือ สังข์ทอง ไกรทอง คาวิ มณีพิชัย สังข์สินไชย ไชยเชษฐา ดนตรีใช้วงปี่พาทย์ ทำนองได้แก่ ร่ายนอก ใ้ป่นอก ชมดงนอก ฯลฯ

ละครชาตรีหรือโนราห์ชาตรี มีกำเนิดขึ้นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มีผู้แสดงเป็นหลัก 3 คน คือ ตัวนายโรง ตัวนาง และตัวตลก เป็นละครประเภทเร่ร่อนไปตามหัวเมืองต่างๆ จึงจำกัดตัวผู้แสดง เพื่อความสะดวกในการเดินทาง นิยมเล่นแก้บน เรื่องที่แสดง พระสุธนมโนราห์ ตัวตลก คือ พรานบุญ และเรื่อง รถมเสน หรือพระรถเมรี ตัวตลก คือ ม้า

ละครชาตรี

แว่วเสียงปี่กลองตัดฉิ่งฉาบกรับ ร่วมไปกับระนาดเอกฆ้องวงใหญ่

ทั้งตะโพนบรรเลงด้วยกันไป ประกอบใช้ใน”ละครชาตรี”เอ๋ย

เกริ่นมาด้วยความกลอน เคล้าจังหวะของวงปี่พาทย์ ที่มีการใช้ฆ้องวง และตะโพนแท่งปะ ไม่ใช่ลิเกแต่คือ การแสดงละครชาตรี

ละครนอกกับละครชาตรีเป็นละครพื้นบ้าน

ละครของชาวบ้าน ต่างจากละครในที่เล่นในรั้วในวัง สมัยก่อนการแสดงละครชาตรีจะใช้ผู้ชายแสดงเพียง 3 คนเท่านั้น เพราะกฎหมายห้ามไม่ให้ผู้หญิงแสดงละครนอกและละครชาตรี ผู้หญิงจะใช้แสดงเฉพาะละครในเท่านั้น จนกระทั่งในปลายสมัยรัชกาลที่ 4 ได้มีการอนุญาตให้ผู้หญิงสามารถแสดงละครนอกและละครชาตรีได้ ละครชาตรี หรือละครชาตรีเครื่องใหญ่ เป็นต้นแบบละครรำ เป็นละครของชาวบ้าน แสดงแบบพื้นบ้าน ซึ่งมีพัฒนาการมาจากโนราห์ชาตรีจากนครศรีธรรมราช และพัทลุง ในยาพระนครคงมีละครชาตรีอยู่มาแต่ดั้งเดิมแล้ว เมื่อได้พบกับโนราห์ชาตรีที่มาจากภาคใต้จึงได้เกิดการผสมผสานกันจนกลายเป็น “ละครชาตรีเครื่อง

ใหญ่” ทั้งนี้ละครชาตรี ผู้แสดงจะร้องรำเอง และต้องสามารถร้องเพลงพื้นบ้านต่าง ๆ ได้ ต่างจากละครนอกที่มีคนคอยร้องให้ และโขนที่มีคนคอยพากย์ให้

ในส่วนเครื่องดนตรีประกอบการแสดง ละครชาตรี หากเป็นสมัยโบราณจะมีเพียง กลอง ตึก โทน ปี่ ข้องคู่ กลับไม้ไผ่ ฉิ่ง ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีประกอบจังหวะทำให้การร้องเป็นเพลง ทำนองชาตรีและทำนองกำพลัดเท่านั้น จะไม่มี ร้องทำนองอัตราสองชั้นหรืออัตราชั้นเดียว แต่เมื่อละครชาตรีมารวมกับละครนอกมีการร้องเพลงอัตราสองชั้นและอัตราชั้นเดียว และเครื่องดนตรีประกอบ จะเพิ่มระนาดเข้ามา

เอกลักษณ์อย่างหนึ่งของละครชาตรีที่ละครแบบอื่น ๆ ไม่มีคือการ “รำซัดไหว้ครู” ซึ่งมีเฉพาะในละครชาตรี จะทำก่อนที่เริ่มการแสดงเข้าเรื่อง ส่วนละครนอกจะเป็นการรำถวายมือ

เมื่อละครชาตรีเข้ามาแสดงในกรุงเทพฯ ก็มีการปรับให้เข้ากับรสนิยมของผู้ชมในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่จะใช้คนในครอบครัวเป็นหลัก และเป็นภูมิปัญญาที่แสดงออกถึงศาสตร์ของการแสดง การบรรเลง การขับร้อง การรำ ที่ผสมผสานอย่างลงตัว การดำเนินเรื่องมีความกระชับ สอดแทรกความรู้ และมุขตลก ที่ปัจจุบันหาได้ยากแล้ว

แต่ในกรุงเทพมหานคร ก็ยังมีการแสดงละครชาตรี โดยมีชื่อว่า “ละครชาตรีบางกอกถิ่นสนามควาย” เป็นละครชาตรีที่มีการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อยู่ในตรอกละคร ย่านสนามควาย ซึ่งปัจจุบันคือ ถนนหลานหลวง และถนนดำรงรักษ์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย ถนนสายวัฒนธรรมที่มีความเก่าแก่ของประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม และวิถีชุมชน

ปัจจุบัน ละครชาตรีบางกอกถิ่นสนามควาย ยังมีทายาทของ ตระกูลเรือนนท์ (คณะนายพูน เรืองนนท์)ตระกูลโป่งน้ำใจ (คณะจกกล) ที่สืบทอดการแสดงละครชาตรี นับเป็นรุ่นที่ 4 ที่ 5 แล้ว และยังมีละครชาตรีย่านอื่นๆ เช่น คณะไทยศิริ คณะดาหวัน คณะวันดี และคณะนงเยาว์ ที่แสดงอยู่ที่ศาลหลักเมืองอีกด้วย ความโดดเด่นและทรงคุณค่าของการแสดงละครชาตรีบางกอกถิ่นสนาม ทำให้ได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนึ่งในมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของชาติ โดยกรมส่งเสริมวัฒนธรรม เมื่อปี พ.ศ 2552 ซึ่งเป็นที่น่าชื่นชม

ละครนอก

ละครนอก เล่นนอกวัง มุ่งตลก สนุก แบบหยาบโลมกษัตริย์สามารถเล่นตลกกับเสนาหรือผู้อื่นได้ เรียกว่า ไม่เคร่งครัดแบบแผน ผู้ชายแสดงล้วน ครั้นสมัยรัชกาลที่4 อนุญาตให้ผู้หญิงแสดงละครได้ เรื่องที่แสดง มีมากมายตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา

-บทพระราชนิพนธ์ละครนอกในรัชกาลที่2 มี 6 เรื่อง สังข์ทอง ไกรทอง คาวี มณีพิไชย สังข์สินไชย ไชยเชษฐ์ ส่วนละครอื่นๆเช่น จันทโครพ ยอพระกลิ้ง แก้วหน้าม้า ปลาบู่ทอง เป็นเรื่องที่มีแต่สมัยอยุธยา

ไกรทอง

ณ เมืองพิจิตร์มีลูกเศรษฐีสองพี่น้องชื่อตะเภาแก้วและตะเภาทอง ขณะเล่นน้ำอยู่ที่ทำหน้าบ้าน ตะเภาทองถูกพญาชาละวันซึ่งเป็นจระเข้ที่มีนิสัยดุร้ายอันธพาล คาบดึงไปไว้ที่ถ้ำบาดาล ชาละวันได้แปลงร่างเป็นชายรูปงาม แล้วสะกดด้วยเวทมนตร์ให้ตะเภาทองยอมเป็นเมีย ทำให้นางจระเข้ คือวิมาลาและเลื่อมลายวรรณเกิดความหึงหวง กล่าวฝ่ายไกรทองนักปราบจระเข้ชื่อดังได้อาสาปราบชาละวันตามที่เศรษฐีต้องการ โดยใช้เวทมนตร์เรียกให้ชาละวันออกมาจากถ้ำแล้วแทงด้วยหอกสัตตโลหะ จนชาละวันหนีเข้าถ้ำไป ไกรทองใช้เทียนระเบิดน้ำเบิกทางระหว่างนั้นพบกับนางวิมาลาและได้นางจระเข้เป็นเมีย จากนั้นเข้าไปฆ่าชาละวันตาย เศรษฐีได้จัดพิธีแต่งงานให้ตะเภาแก้วแบไกรทองแถมตะเภาทองอีกคน แต่ไกรทองยังคะนึ่งถึงนางวิมาลา จึงไปมาหาสู่แต่ตะเภาแก้วตะเภาทองไม่ยอม เกิดความหึงหวงกัน ต่อมาทั้งมนุษย์และจระเข้ก็ปรับความเข้าใจกันได้และอยู่กันอย่างสันติสุข

กาลครั้งหนึ่ง มีถ้ำทองเป็นที่อยู่ของจระเข้ ในถ้ำมีลูกแก้ววิเศษที่ส่องแสงดูเวลากลางวัน จระเข้ทุกตัวที่เข้ามาในถ้ำจะกลายเป็นมนุษย์ มีท้าวรำไพ เป็นจระเข้เฒ่าผู้ทรงศีล ไม่กินเนื้อมนุษย์และสัตว์ มีบุตรชื่อ ท้าวโคจร และท้าวโคจรมีบุตรชื่อ ชาละวัน วันหนึ่ง ท้าวโคจร เกิดทะเลาะวิวาทกับท้าวพันตาและพญาพันวัง จระเข้ทั้งสามต่อสู้เพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ สุดท้ายทั้งสามก็จบชีวิตลงจากบาดแผลที่เกิดจากการสู้รบกัน หลังจากนั้น พญาชาละวัน บุตรของท้าวโคจร ก็ได้ขึ้นเป็นผู้ปกครองถ้ำบาดาลโดยไม่มีใครกล้าท้าทายอำนาจ และได้จระเข้สาวสองตัวเป็นเมียคือ วิมาลา กับ เลื่อมลายวรรณ ด้วยความลุ่มหลงในอำนาจ ชาละวันจึงมีนิสัยดุร้าย และต้องการกินเนื้อมนุษย์ และไม่รักษาศีลเหมือนท้าวรำไพผู้เป็นปู่แต่อย่างใด เพราะถือว่าตนเป็นผู้ปกครองถ้ำ มีอำนาจอยากจะทำอะไรก็ได้

ณ เมืองพิจิตร์ มีพี่น้องคู่หนึ่ง ชื่อนางตะเภาแก้ว ผู้พี่ และนางตะเภาทอง ผู้น้อง ทั้งสองเป็นบุตรเศรษฐี วันหนึ่งทั้ง 2 ลงไปเล่นน้ำในคลองที่ทำหน้าบ้าน กับบ่าวไพร่ด้วยความสนุกสนานอีกหลายคน ในเวลานั้นเจ้าชาละวัน ซึ่งกลายร่างเป็นจระเข้ยักษ์อันธพาล ได้ออกจากถ้ำอาละวาดล่าหามนุษย์เป็นเหยื่อ สร้างความวุ่นวายไปทั่วเมือง และได้ว่ายน้ำผ่านมาเห็นตะเภาทองที่แม่น้ำหน้าท่านเศรษฐี ก็เกิดความลุ่มหลงทันทีจึงคาบนางแล้วดำดิ่งไปยังถ้ำทองด้วยความเหิมลำพอง

เมื่อนางตะเภาทองฟื้นขึ้นมา ก็ตกตะลึงในความสวยของถ้ำ และได้เห็นพญาชาละวัน ซึ่งกลายร่างเป็นชายรูปงาม เจ้าชาละวันก็เกี้ยวพาราสีแต่นางไม่สนใจ ชาละวันจึงใช้เวทมนตร์สะกดให้นางหลงรักและยอมเป็นภรรยา เมียของชาละวันคือ วิมาลา และเลื่อมลายวรรณ เห็นก็ไม่พอใจและหึงหวงแต่ก็ห้ามสามีไม่ได้ท่านเศรษฐีเสียใจมาก จึงประกาศไปว่าใครที่พบศพนางตะเภาทอง และสามารถปราบจระเข้ตัวนี้ได้จะมอบสมบัติของตนเองให้ครึ่งหนึ่ง และจะให้แต่งงานกับนางตะเภาแก้ว..และแล้วก็ได้ ไกรทอง หนุ่มรูปหล่อจากเมืองนนทบุรี ซึ่งได้ร่ำเรียนวิชาการปราบจระเข้จากอาจารย์คง จนมีความเก่งกล้า ฤทธิ์อาคมแกร่ง ได้รับอาสาปราบเจ้าชาละวัน ..

ก่อนพบเจอเหตุร้าย เจ้าชาละวันได้นอนฝันว่า มีไฟลุกไหม้และน้ำท่วมทะเลาะเข้าถ้ำ เกิดแผ่นดินไหว แปรปรวน ทัศนไฉน! ปรากฏร่างเทวดาผีนาคชาละวันขาดกระเด็น จึงได้นำความฝันไปบอกกล่าวกับปู่ท้าวรำไพ เพราะเหตุการณ์ในความฝันเป็นลางร้าย เจ้าชาละวันต้องจำศีลในถ้ำ 7 วัน ถ้าออกไปนอกถ้ำจะพบภัย

พิบัติถึงชีวิต วิมาลาจึงรับสั่งให้บริวารจะเข้คาบก้อนหินมาปิดปากถ้าเอาไว้ เพื่อไม่ให้มนุษย์เข้ามาในถ้ำได้ .. รุ่งเช้าไกรทองเริ่มตั้งพิธีบวงสรวงพร้อมท่องคาถา ทำให้เจ้าชาละวันเกิดอาการร้อนลุ่ม วิมาลาได้แต่คอยปลอบใจให้ชาละวันอดทนเอาไว้ แต่สุดท้ายชาละวันก็ต้องออกจากถ้ำ แปรกายเป็นจระเข้ขึ้นมาบนผิวน้ำเพื่อต่อสู้กับไกรทอง การต่อสู้ของคนกับจระเข้จึงเริ่มขึ้นไกรทองกระโดดขึ้นบนหลังจระเข้ชาละวันอย่างรวดเร็วและแทงด้วยหอกสกัดโลหะ ทำให้อาคมของเขี้ยวเพชรเสื่อม หอกอาคมได้ทิ่มแทงชาละวันจนบาดเจ็บสาหัสและมันได้รับหนักกลับไปถ้ำทองทันที แต่ไกรทองก็ใช้เทียนระเบิดน้ำเปิดทางน้ำ ตามลงไปถ้ำทันที วิมาลาและเลื่อมลายวรรณต้องการของร้องไห้บูท้าวรำไพช่วย แต่ท้าวรำไพก็ไม่สามารถช่วยได้ เมื่อมาถึงถ้ำไกรทองได้พบกับ วิมาลา ด้วยความเจ้าชู้จึงเกี้ยวพาราสีจนนางใจอ่อนยอมเป็นขู้ จนนางตกใจจึงหนีเข้าถ้ำ ไกรทองจึงตามนางไป ส่วนชาละวันที่นอนบาดเจ็บอยู่ก็รีบออกมาจากที่ซ่อนตัวและได้ต่อสู้กับไกรทองต่อในถ้ำ จนเจ้าชาละวันสู้ไม่ไหวในที่สุดก็พลาดเสียท่าถูกแทงจนสิ้นใจตายตรงนั้น(บางสำนวนก็บอกว่า เจ้าชาละวันถูกหอกอาคมของไกรทองแทงกลางหลัง แล้วร่างก็เปลี่ยนเป็นจระเข้ยักษ์นอนตายอยู่กลางถ้ำทอง) และไกรทองก็ได้พานางตะเภาทองกลับขึ้นมา เศรษฐีดีใจมากที่ลูกสาวยังไม่ตาย จึงจัดงานแต่งงานให้ไกรทองกับนางตะเภาแก้ว พร้อมมอบสมบัติให้ครึ่งหนึ่ง แถมนางตะเภาทองให้อีกคน ใจของไกรทองกลับนึกถึงนางวิมาลา จึงไปหาอยู่กินด้วย โดยทำพิธีทำให้นางยังคงเป็นมนุษย์แม้ออกนอกถ้ำทอง นางตะเภาแก้วและนางตะเภาทอง จับได้ว่า สามีไปมาหาสู่ นางจระเข้จึงไปหาเรื่องกับนางในวังมนุษย์จนนางวิมาลาทนไม่ไหวกลับ ร่างเป็นจระเข้และไกรทองต้องออกไปห้ามไม่ให้เมียดีกันและอำลาจากนางวิมาลาด้วยใจอาวรณ สุดท้ายไกรทองก็ปรับความเข้าใจได้กับทั้งสองฝ่าย ทั้งมนุษย์และจระเข้อยู่อย่างสันติ

หลวิชัย-คารี

มีเสือแม่ลูกอ่อนออกไปหากินในป่าเพลินจนลืมลูกเสือที่อยู่ในถ้ำ ลูกเสือหิวมากออกเดินตามหาแม่แต่ก็ไม่พบ ลูกเสือเจอแม่วัวจึงขอนมแม่วัวกิน แม่วัวสงสารให้กินนมแล้วพาไปที่อยู่ เลี้ยงลูกเสือคู่กับลูกวัวของตน ลูกเสือกับลูกวัวก็รักกันเหมือนพี่น้อง

วันหนึ่งแม่เสือกลับมาตามหาลูก พบลูกเสืออยู่กับแม่วัว ลูกเสือชวนแม่อยู่ด้วยกันกับแม่วัว แม่เสือแสร้งทำเป็นใจดีอยู่กับแม่วัว แต่เวลาออกไปหากินจะไปกัดคนละทิศ วันหนึ่งแม่เสือแอบไปกัดกินแม่วัว ลูกวัวไม่เห็นแม่กลับมาก็ออกตามหา ลูกเสือก็ตามลูกวัวมา แม่เสือเห็นลูกวัวก็ตรงเข้ากัดกิน ลูกเสือโกรธมากที่แม่จะกินลูกวัว จึงโดดเข้าไปกัดแม่เสือจนแม่เสือตาย ลูกเสือกับลูกวัวจึงออกเดินทางท่องเที่ยวไปในป่า วันหนึ่งไปถึงอาศรมฤๅษี ฤๅษีแปลกใจมากที่สัตว์ทั้งสองเป็นเพื่อนรักกัน จึงมีจิตเมตตาชุบชีวิตลูกเสือลูกวัวให้เป็นคน และตั้งชื่อลูกเสือว่าหลวิชัย ลูกวัวชื่อคารี หลวิชัยกับคารีก็เรียนศิลปวิทยากับฤๅษีจนเติบโต เมื่อมีอายุพอสมควรแล้ว หลวิชัยกับคารีก็ขอลาพระฤๅษีไปเผชิญโชค ฤๅษีให้พระขรรค์วิเศษที่บรรจุหัวใจของหลวิชัยกับคารี

หลวิชัย คารี เดินทางไปได้พักหนึ่งถึงทางแยก หลวิชัยจึงบอกกับคารีว่า " เราแยกทางกันตรงนี้ เจ้าไปทิศเหนือ พี่ไปทิศใต้ แล้วอีกสามเดือนเรามาพบกันที่นี่ "

คารีเดินทางไปถึงเมืองร้างแห่งหนึ่ง ร้านรวงต่าง ๆ ยังมีข้าวของแต่ไม่มีผู้คน คารีเข้าไปในพระราชวังก็ไม่เห็นคนสักคนเดียว จึงเข้าไปในครัวแล้วก่อไฟขึ้นเพื่อจะหุงหาอาหาร ทันใดนั้นมีกลุ่มนกอินทรียักษ์บินมาจนท้องฟ้ามืดมิด กลุ่มนกอินทรีบินจะมาจิกกินคารี คารีใช้พระขรรค์ต่อสู้และฆ่านกอินทรียักษ์ตายเกือบหมด นกที่เหลือก็บินหนีไปคารีจึงเดินสำรวจพระราชวัง เห็นกลองใบใหญ่ พอเดินเข้าไปใกล้ได้ยินเสียงหญิงสาวร้องว่า " ช่วยเราด้วย ช่วยเราด้วย " คารีใช้พระขรรค์กรีดหนังกลองก็พบพระราชธิดาชื่อพระนางจันทร์สุตา คารีจึง

อภิเชกกับนางจันทรสุตา ผู้คนที่หลบหนีไปเพราะกลัวนกก็อพยพกลับมาอยู่ที่เมือง บ้านเมืองก็เจริญรุ่งเรืองเหมือนเดิม วันหนึ่งพระนางจันทรสุตาไปสงน้ำ ผมงของนางซึ่งมีกลิ่นหอมร่วง พระนางจึงใส่ผอบลอยน้ำไป ต่อมามีคนนำผอบผอมไปถวายท้าวแสนนุราช ท้าวแสนนุราชก็อยากทราบว่าเป็นของใคร จึงมีประกาศว่าถ้าใครรู้จักจะให้รางวัล ยายเฒ่าที่ตบประสาต ซึ่งเคยเป็นพี่เลี้ยงของนางจันทรสุตาก็รีบไปเข้าเฝ้าท้าวแสนนุราช แล้วบอกว่าเป็นเส้นผมของพระนางจันทรสุตา ท้าวแสนนุราชจึงบอกให้ยายเฒ่าตบประสาตหาทางนำนางมา แล้วก็ให้เงินทองแก่ยายเฒ่าเป็นอันมาก ยายเฒ่ารีบกลับไปเมือง แล้วทำที่เป็นขออยู่กับพระนางจันทรสุตาแล้วก็ยุยงพระนางว่าควาวิคงมีได้ไว้ใจพระนางจันทรสุตาจึงได้พกพระขรรค์ติดตัวตลอดเวลาพระนางจันทรสุตาก็มีจิตใจหวั่นหลงเชื่อ จึงถามควาว่าทำไมควาจึงต้องพกพระขรรค์ติดตัวตลอดเวลา ควาจึงบอกความลับว่า เพราะหัวใจควาอยู่ที่พระขรรค์ ถ้าใครนำพระขรรค์ไปเผาไฟ ควาจะตาย ด้วยเหตุนี้จึงต้องพกพระขรรค์ติดตัวตลอดเวลา พระนางจันทรสุตาเมื่อได้ทราบเช่นนั้นก็หายแคลงใจ และได้้นำความไปเล่าให้ยายเฒ่าฟัง ลืมไปว่าเรื่องนี้เป็นความลับยิ่ง ยายเฒ่าได้ฟังจึงเกิดความคิด และชวนให้ควากับพระนางจันทรสุตาไปสงน้ำที่ชายทะเล ควาและพระนางจันทรสุตาถอดเครื่องทรงรวมทั้งพระขรรค์ให้ยายเฒ่าเก็บรักษา ยายเฒ่าได้ทีนำพระขรรค์ไปเผาไฟ ควากำลังว่ายน้ำเล่นก็รู้สึกร้อนจึงรีบชวนนางจันทรสุตาว่ายกลับเข้าฝั่ง พอถึงชายหาดควาเห็นยายเฒ่ากำลังเผาพระขรรค์อยู่ ก็นึกโกรธที่พระนางจันทรสุตาไม่รักษาความลับ แต่ยังไม่ทันพูดควาก็ล้มลงสิ้นสติ พระนางจันทรสุตาดกพระทัยมากได้แต่ร่ำไห้กอดร่างควา ยายเฒ่าจึงรีบให้ทหารของท้าวแสนนุราชนำพระนางจันทรสุตาไปถวายท้าวแสนนุราช

ฝ่ายหลวิชัยเมื่อครบกำหนดวันนัดก็มาพบควาที่ทางแยก คอยอยู่ทั้งวันไม่เห็นความาจึงตัดสินใจเดินทางมาที่เมืองพระนางจันทรสุตา ระหว่างทางเห็นกองไฟและพระขรรค์ของควาอยู่ในกองไฟก็รีบนำพระขรรค์ออกมา และพบควาอ่อนลั่นสติก็ช่วยแก้ไขจนฟื้น เมื่อทราบเรื่องราวทั้งหมดหลวิชัยก็ชวนควาไปตามพระนางจันทรสุตาที่เมืองท้าวแสนนุราช

ที่เมืองท้าวแสนนุราชกำลังมีประกาศให้คนที่มิวิชาอาคมไปช่วยชุบท้าวแสนนุราชให้เป็นหนุ่ม เพราะพระนางจันทรสุตาไม่ยอมรับรักท้าวแสนนุราช หลวิชัยจึงแต่งกายปลอมเป็นฤษีเข้ารับอาสาจะชุบท้าวแสนนุราชให้เป็นหนุ่ม ท้าวแสนนุราชดีใจมาก หลวิชัยจึงสั่งให้ชุดหลุมลึกแล้วกันม่านเจ็ดชั้น ที่หลุมนั้นสุ่มไฟไว้ หลวิชัยให้ท้าวแสนนุราชโดดลงไปที่กองไฟนั้น ด้วยความที่อยากเป็นหนุ่ม ท้าวแสนนุราชก็กระโดดลงไปกองไฟสิ้นชีวิต หลวิชัยก็นำควาออกมา ทุกคนก็เข้าใจว่าเป็นท้าวแสนนุราชชุบตัวกลายเป็นคนหนุ่มแล้วก็โห่ร้องดีใจ และจัดอภิเชกท้าวแสนนุราชหรือควากับพระนางจันทรสุตา ส่วนยายเฒ่าเมื่อเห็นดังนั้นก็เกิดความกลัวรีบหลบหนีไป หลวิชัยเมื่อเห็นควาปลอดภัยแล้วก็ลาควาและพระนางจันทรสุตาเดินทางต่อไป ควาและพระนางจันทรสุตาก็อยู่ครองเมืองทั้งสองด้วยความสุขสืบมา

ไชยเชษฐ

ไชยเชษฐ์ เป็น นิทานพื้นบ้านสมัย กรุงศรีอยุธยา เป็นราชธานี มีผู้นำนิทานเรื่องนี้มาเล่นเป็นละครเพราะเป็นเรื่องสนุก ต่อมา พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ทรงนำนิทาน เรื่องไชยเชษฐ์มาพระราชนิพนธ์เป็นบทละครนอก เดิมละครนอกเป็นละครที่ราษฎรเล่นกัน ให้ผู้ชายแสดงเป็นตัวละครทั้งหมด พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงพระราชนิพนธ์บทละครเรื่องไชยเชษฐ์ เพื่อให้เป็นบทละครนอกของหลวง และทรงให้ผู้หญิงที่เป็นละครหลวงแสดงอย่างละครนอก

เนื้อเรื่อง กล่าวถึงนางสุริยชา เดิมชื่อ จำปาทอง มีแม่วุฒิวาเป็นแม่วุฒิดูแล นางเป็นลูกกษัตริย์ แต่ถูกขับไล่ออกจากเมือง นางไปอยู่กับฤๅษี และได้เป็นธิดาบุญธรรมของฤๅษีสิงหล ฝ่ายพระไชยเชษฐ มีนางสนม 7 คน ได้ออกมาเที่ยวป่า เจอนางสุริยชาจึงให้เฝ้าท้าวสิงหลแล้วศึกษาดูใจกัน จนเข้าศึกษาประชิดเมือง พระไชยเชษฐออกบรรจบนางสนม ท้าวสิงหลจึงยกนางให้เป็นชายา ทั้งสองพากันกลับเมืองเหมันต์ นางสนมทั้ง 7 มีใจริษยาออกอุบายกลั่นแกล้งนางซึ่งใกล้ชิดโดยให้พระไชยเชษฐออกไปคล้องช้างเผือกในป่า กระทั่งนางคลอดลูกออกมา มีศรัทธาพระขรรค์ ติดตัวมาด้วย นางที่ 7 นำกุมารใส่หีบไปฝังใต้ต้นไม้ แต่พระไท้ เทพารักษ์ ได้ดูแลกุมารให้ นางทั้ง 7 ทูลพระไชยเชษฐว่านางออกลูกเป็นท่อนไม้จึงถูกขับไล่ออกนอกวัง ส่วนนางแม่วุฒิดูเห็นเหตุการณ์ทั้งหมดจึงพานางไปขุดเอากุมารที่โคนต้นไม้ แล้วพาพระกุมารกลับไปเมืองสิงหล ท้าวสิงหลตั้งชื่อพระกุมารว่า "พระนารายณ์ธิเบศร์" ต่อมาพระไชยเชษฐทรงรู้ความจริง จึงออกติดตามนางสุริยชาไปเมืองสิงหลและได้พบพระนารายณ์ธิเบศร์ ซึ่งกำลังประพาศปากกับพระพี่เลี้ยง พระไชยเชษฐเห็นพระนารายณ์ธิเบศร์เป็นเด็กน่ารัก มีหน้าตาคล้ายพระองค์ที่มั่นใจว่าเป็นพระโอรส จึงเข้าไปขอร้องและเอาขนมมณเฑียรให้ พระนารายณ์ธิเบศร์โกรธว่าเป็นคนแปลกหน้า จึงไม่ให้จับต้องและไม่ยอมเสวยขนม พระนารายณ์ธิเบศร์โกรธพระไชยเชษฐที่มาจับต้องตัวและจับหัวของพระพี่เลี้ยงของตนจึงใช้ศรัทธาหมายจะฆ่าให้ตาย แต่ธนูที่ยิงออกไปนั้นกลับกลายเป็นดอกไม้กระจายเต็มพื้นดิน จึงทำให้พระไชยเชษฐเกิดความประหลาดใจยิ่งนัก จึงอธิษฐานจิตว่าถ้ากุมารองค์นี้เป็นลูกของตนขอให้ธนูที่ยิงออกไปนั้นกลายเป็นอาหารแทนดินนั้นพระไชยเชษฐก็แผลงศรออกไปและศรธนูที่ยิงออกไปนั้นก็กลายเป็นอาหารเต็มพื้น และเมื่อเห็นแหวนจึงทำให้พระไชยเชษฐมั่นใจว่าเป็นบุตรของตนพระนารายณ์ธิเบศร์บอกว่านางสุริยชาเป็นแม่และท้าวสิงหลเป็นพ่อ พระไชยเชษฐจึงทรงเล่าเรื่องเดิมให้พระนารายณ์ธิเบศร์ฟัง ทั้ง 2 จึงทราบว่าเป็นพ่อลูกกัน พระนารายณ์ธิเบศร์ช่วยทูลนางสุริยชาให้หายโกรธพ่อ นางสุริยชาก็ให้ พระไชยเชษฐ นางสุริยชาและพระนารายณ์ธิเบศร์ 3 คนพ่อแม่ลูกจึงอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข

สังข์สินไชย

“สังข์สินไชย” ที่เป็นเรื่องที่เล่ากันสืบต่อ ๆ มา ถือว่าเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งส่วนใหญ่ถ่ายทอดสู่อนุชนรุ่นหลังด้วยมุขปาฐะ หรือเรื่องเล่า หรือตำนานที่ยึดโยงกับพุทธศาสนา เป็นปฐมบทของการศึกษาด้านศิลปวัฒนธรรม ในยุคประวัติศาสตร์สมัยใหม่ในดินแดนอีสานที่จะสามารถเรียนรู้อัตลักษณ์อีสานผ่านแง่มุม ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ในทางสังคมวัฒนธรรมของผู้คนที่ซ่อนแฝงอยู่ในสิ่งนั้น และเนื้อหาที่น่าสนใจอย่างย่อ ๆ ก็มีอยู่ว่า ...

มีเมืองหนึ่งชื่อว่า เมืองปัญจาล ซึ่งมีท้าวสุทราครอง มีมเหสีชื่อนางจันทาเทวี พระชนนีของท้าวสุทราชื่อนางสุมนดา ถูกยักษ์ลักพาไปเป็นชายา ภายหลังจึงพาชายาทั้งเจ็ดกลับเมือง อยู่มาไม่นานพระชายาทั้งเจ็ดและพระมเหสีตั้งครรภ์ ประสูติออกมาเป็นโอรสทุกพระองค์ พระมเหสีนางจันทาเทวีประสูติโอรสเป็นราชสีห์ชื่อว่า "สีโห" ส่วนพระชายาองค์สุดท้ายประสูติโอรสชื่อว่า "สินไช (ศิลปชัย)" และมีสังข์เป็นอาวุธติดมือมาพร้อมกับประสูติ หมอหุสา (โหรา) ทำนายว่าพระโอรสสินไชมีบุญญาธิการมาก สามารถปราบยักษ์และศัตรูได้ทั่วจักรวาล พี่สาวทั้งหกจึงพานางมา จึงติดสินบนหมอหุสาให้ทำนายเท็จกราบทูลท้าวสุทรา ท้าวสุทราชจึงจำยอมขับไล่นางและโอรสสินไชออกจากเมือง เพราะหมอหุสาทูลว่าพระโอรสจะนำความวิบัติมาสู่บ้านเมือง ท้าวสีโหโอรสมเหสีจันทาเทวีขอติดตามสินไชไปด้วย

มารดาสินไชพร้อมด้วยท้าวสีโหและสินไชก็เดินป่าพนจรไป พระอินทร์ทราบเรื่องจึงมาเนรมิตกระท่อมให้แม่ลูกอาศัยอยู่ หกกุมารเจริญวัยได้เสด็จประพาสป่ามาพบกระท่อมของสินไชและมารดา สินไชได้แสดงอภินิหารให้กุมารทั้งหกชม วันหนึ่งกุมารทั้งหกอยากอวดอิทธิฤทธิ์ให้บิดาชม จึงมาติดสินบนให้สินไชเรียกสัตว์เข้าเมือง พระบิดาเห็นดังนั้นจึงคิดว่าพระกุมารมีอิทธิฤทธิ์สามารถเรียกสัตว์ป่าได้จริง ๆ พระบิดาจึงสั่งให้กุมารทั้งหกไปติดตามหานางสมณาทียักษ์ลักพาไป พระกุมารทั้งหกจึงอ้อนวอนให้สินไชช่วยเหลือไปตามพระเจ้าอา พระมารดาไม่ยอมให้สินไชไป แต่สินไชได้รับรองกับพระมารดาว่าตนเองมีอิทธิฤทธิ์ มีทั้งสังข์ และท้าวสีโหที่จะช่วยขจัดภัยพิบัติทั้งปวง พระมารดาจึงยินยอมให้ไปกับกุมารทั้งหก

เมื่อกองโยธาไปถึงฝั่งมหาสมุทรสินไชจึงให้กองโยธาและกุมารทั้งหกตั้งทัพคอยอยู่ที่ฝั่งน้ำ ตนและสีโหจะไปยังเมืองยักษ์ติดตามนางสมณาทาเอง สินไชก็ขี่ท้าวสีโหเหาะไปจนถึงเมืองยักษ์ ได้พบนางสมณาทาเล่าเรื่องของตนให้ฟัง นางสมณาทาก็นิยมนางเองก็หวังพระธิดาชื่อนางสุดาจันทร์ ที่ตกเป็นชายาท้าววิรุณนาค เพราะยักษ์ผู้เป็นบิดาเสียพนันกับท้าววิรุณนาค เมื่อยักษ์ผู้เป็นสามีนางสมณาทาเข้าเมืองทราบว่ามีมนุษย์อยู่ในปราสาท จึงตามหาจนพบสินไช ทั้งสองรบกันด้วยศาสตรศิลป์ต่าง ๆ นานา

ในที่สุดสินไชก็ฆ่ายักษ์ได้ และไปเมืองนาคเล่นพนันเอาเมืองกับท้าววิรุณนาค ท้าววิรุณนาคแพ้ยอมยกเมืองให้ แต่ไม่ยอมให้นางสุดาจันทร์ ทั้งสองจึงรบกันสินไชชิงนางไปได้ จึงพานางสุดาจันทร์และนางสมณาทากลับมายังฝั่งมหาสมุทรที่กุมารตั้งทัพคอยอยู่ กุมารทั้งหกดีพระทัยมาก แต่ไม่รู้จะไปทูลพระบิดาอย่างไรดี จึงหาอุบายฆ่าสินไช เมื่อได้โอกาสจึงปลักสินไชตกเหวพร้อมกับสีโห หกกุมารจึงยกทัพกลับเมืองพานางสมณาทาและนางสุดาจันทร์เข้าเมือง ระหว่าทางนางสมณาทาเป็นห่วงสินไชมาก แต่ก็สนใจจึงนำผ้าสไบแขวนไว้อธิษฐานว่าหากสินไชยังมีชีวิตอยู่ ขอให้นางได้พบผ้าผืนนี้อีก หกกุมารยกทัพกลับถึงเมือง

ท้าวฤๅษราชบิดาทรงดีพระทัยมาก ที่หกกุมารมีอิทธิฤทธิ์ปราบยักษ์ปราบนาคได้สำเร็จ จึงจัดงานเฉลิมฉลองเป็นการใหญ่ ส่วนนางสมณาทาและนางสุดาจันทร์ไม่กล้าจะทูลความจริง เพราะคิดว่าสินไชคงตายแล้ว วันหนึ่งพ่อค้าสำเภาได้พบผ้าสไบซึ่งเป็นผ้ากษัตริย์ จึงนำมาถวายท้าวฤๅษราช นางสมณาทาเห็นผ้าของตนที่อธิษฐานไว้ จึงทราบว่าพระสินไชยังมีชีวิตอยู่ จึงเล่าเรื่องทั้งหมดให้ท้าวฤๅษราชฟัง ท้าวฤๅษราชจึงจัดงานฉลองพระนครเจ็ดวันเจ็ดคืน เพื่ออุบายให้ท้าวสินไชมาเที่ยวงานเฉลิมฉลอง และให้นางสมณาทาคอยติดตามดูคนมาเที่ยวงานเพื่อตามหาสินไช ฝ่ายสินไชเมื่อถูกปลักตกเหวร้อนถึงพระอินทร์ ๆ มาช่วยชุบชีวิตแล้วให้กลับไปอยู่กับมารดาตามเดิม

เมื่อมีงานฉลองพระนครก็ไปเดินเที่ยว นางสมณาทาพบเข้าจึงให้เข้าเฝ้าท้าวฤๅษราช ๆ สอบถามความจริงจึงสั่งให้ประหารหมอบูชา และขับไล่พระกุมารทั้งหกและพระชายาทั้งหกไปอยู่เมืองจำปา ท้าวฤๅษราชก็แต่งราชรถไปรับพระชายาและสินไชเข้าเมือง ส่วนนางสุดาจันทร์ท้าววิรุณนาคมาขอไปเป็นชายาเหมือนเดิม ท้าวสินไชก็ได้ครองราชย์ปกครองราษฎรอยู่ในทศพิธราชธรรมสืบมา

กษัตริย์นครโรมวิสัยมีพระราชธิดาที่สวยงามมาก พระราชธิดานี้เมื่อประสูติมีเรือนไม้เล็กๆติดมือออกมาด้วย เรือนนี้เมื่อพระธิดาเจริญวัยขึ้น เรือนไม้นี้ก็โตขึ้นด้วยและกลายเป็นของเล่นของพระราชธิดา พระบิดาจึงตั้งชื่อพระราชธิดาว่า โสนน้อยเรือนงาม เมื่อโสนน้อยเรือนงามมีพระชนม์พรรษาได้สิบห้าพรรษา ไทรทูลพระบิดาว่าโสนน้อยเรือนงามกำลังมีเคราะห์ ควรให้ออกไปจากเมืองเสีย เพราะจะต้องอภิเษกกับคนที่ตายแล้ว พระบิดาและพระมารดาก็จำใจให้โสนน้อยเรือนงามออกไปจากเมืองแต่ผู้เดียว โสนน้อยเรือนงามปลอมตัวเป็นชาวบ้านและเอาเครื่องทรงพระราชธิดาห่อไว้ พระอินทร์สงสารนางจึงแปลงร่างเป็นชีปะขาวมาอมยาวิเศษ

สำหรับรักษาคนต่ายให้ฟื้นได้ โสนน้อยเรือนงามเดินทางเข้าไปในป่าพบนางกุลาหญิงใจร้ายนอนตายเพราะถูกงูกัด โสนน้อยเรือนงามจึงนำยาของชีปะขาวมารักษา นางกุลาก็ฟื้น นางจึงขอเป็นทาสติดตามโสนน้อยเรือนงาม

ที่นครพนรัตน์เมืองใกล้เคียงโรมวิสัยมีกษัตริย์ครองอยู่ มีพระราชโอรสนามว่า พระวิจิตรจินดา ซึ่งเป็นชายหนุ่มรูปงามและมีความสามารถ แต่วันหนึ่งพระวิจิตรจินดาถูกงูพิษกัดสิ้นพระชนม์ พระบิดาและพระมารดาเศร้าโศกเสียใจมาก แต่โทรทูลว่า พระวิจิตรจินดาจะสิ้นพระชนม์ไปเจ็ดปีแล้วจะมีพระราชธิดาของเมืองอื่นมารักษาได้ พระบิดาและพระมารดาจึงเก็บพระศพของพระวิจิตรจินดาไว้ และมีประกาศให้คนมารักษาให้ฟื้น

สังข์ทอง

ณ เมืองยศวิมลนคร อันมีท้าวยศวิมลเป็นเจ้าเมือง พระมเหสีจันทิเรศได้คลอดลูกออกมาเป็นหอยสังข์ จึงถูกพระนางจันทา มเหสีรอง ใส่ร้ายว่าเป็นกาลีบ้านเมือง จนถูกขับออกจากเมืองไปอยู่กระท่อมตายเป็นที่ชายป่า จนกระทั่งพระสังข์ที่ซ่อนอยู่ในหอย ได้ออกมาพบแม่ สร้างความยินดีกับพระนางจันทิเรศมาก

ข่าวลวงรู้ไปถึงนางจันทา จึงได้ส่งคนมาจับพระสังข์ไปถว้มน้ำ แต่ท้าวภุชงค์พญานาคราชช่วยเอาไว้ และส่งให้ไปอยู่กับ นางพันธุรัต พระสังข์รู้ว่านางพันธุรัตเป็นยักษ์จึงขโมยรูปเงาะ ไม้เท้า เกือกแก้ว เหาะหนีมาอยู่บนเขา นางพันธุรัตตามมาทันแต่ ไม่สามารถขึ้นไปหาพระสังข์ได้ จึงได้มอบมนต์มหาจินดา เรียกเนื้อเรียกปลา ให้แก่พระสังข์ก่อนที่จะออกแตกสิ้นใจตายที่เชิงเขา นั่นเอง

พระสังข์เหาะมาจนถึงเมืองสามล ท้าวสามลและนางมณฑากำลังจัดพิธีเลือกคู่ให้ธิดาทั้งเจ็ด แต่ธิดาพระธิดาองค์สุดท้าย ไม่ยอมเลือกใครเป็นคู่ ท้าวสามลจึงให้คนไปตามเจ้าเงาะมาให้เลือก ธิดาเห็นรูปทองที่ซ่อนอยู่ในรูปเงาะจึงเสี่ยงมาลัยไปให้ สร้างความพิโรธให้ท้าวสามลจึงถึงกับขับไล่ธิดาให้ไปอยู่กระท่อมปลายนา กับเจ้าเงาะ

ท้าวสามลหาทางแกล้งเจ้าเงาะ โดยการให้ไปหาเนื้อหาปลาแข่งกับเขยทั้งหก เจ้าเงาะให้มนต์ที่นางพันธุรัตให้ไว้เรียกเนื้อ เรียกปลามารวมกันทำให้หกเขยหาปลาไม่ได้ จึงต้องยอมตัดปลายหูและปลายจมูกแลกกับเนื้อและปลา

ท้าวสามลพิโรธมากจนถึงกับคิดหาทางประหารเจ้าเงาะ ร้องถึงพระอินทร์ต้องหาทางช่วยโดยการลงมาทำตลิลิขิงเมือง กับท้าวสามล ท้าวสามลส่งหกเขยไปสู้ก็สู้ไม่ได้ จึงต้องยอมให้เจ้าเงาะไปสู้แทน เจ้าเงาะถอดรูปเป็นพระสังข์และสู้กับพระอินทร์ จนชนะ ท้าวสามลจึงยอมรับพระสังข์กลับเข้าเมืองและจัดพิธีอภิเษกให้

พระอินทร์ไปเข้าฝันท้าวยศวิมล เพื่อบอกเรื่องราวทั้งหมด ท้าวยศวิมลจึงออกตามหาพระนางจันทิเรศ พบ และได้เดินทาง ไปเมืองสามลนครเพื่อพบพระสังข์ โดยพระนางจันทิเรศได้ปลอมเป็นแม่ครัวในวังและได้แกะสลักเรื่องราวทั้งหมดบนชิ้นฟัก ให้พระสังข์เสวย ทำให้พระสังข์รู้ว่าแม่ครัวคือพระมารดานั่นเอง พระสังข์และธิดาจึงได้เสด็จตามท้าวยศวิมลและพระนาง จันทิเรศกลับไปครองเมืองยศวิมลสืบไป

มณีพิชัย

เรื่องย่อ ท้าววรกรรณ และ พระนางบุษบง ได้จัดงานเลือกคู่พระธิดา ชื่อ เกศนี มีราชา และเจ้าชายจากต่างเมือง มาเลือกคู่มากมาย แต่นางกลับเลือกชายที่สติไม่เต็ม ท้าววรกรรณจึงขับไล่ออกนอกวัง ชายบ้าใบ้จึงคืนร่างกลายเป็นพระอินทร์ดังเดิม และพานางเกศนีขึ้นไปอยู่บนสวรรค์จนมีลูก แต่ทวยเทพจะมีลูกไม่ได้ผิดธรรมเนียม จึงนำลูกที่ซื่อๆพระกลั่นมาไว้ในปล้องไผ่ แล้วเสกของอำนาจความสะกดกให้แก่ยอพระกลั่นจนโตเป็นสาว ทำให้ปล้องไผ่นั้นหอมอบอวล

มณีนพีย โอรสท้าวพิไชยนุราช และ นางจันทร แห่งกรุงอยุธยาได้ออกมาเที่ยว ได้กลิ่นจากปล้องไฟ จึงใช้ดาบฟันปล้องไฟ และปรากฏร่างหญิงสาว ชื่อ ยอพระกลีน จากนั้นก็พานางเข้าวัง และบอกกับเสด็จพ่อเสด็จแม่ว่า ยอพระกลีนเป็น ชายาของตน ท้าวพิไชยนุราชดีใจมาก แต่ฝ่ายแม่กลับเกลียดชังนางยอพระกลีนอย่างยิ่ง เพราะลูกของตนได้หมั้นหมายกับองค์หญิงแห่งกรุงจีนไปแล้ว

วันหนึ่งนางจันทรคิดแกล้งยอพระกลีน จึงบอกสาวใช้เอาเลือดแมวและศพแมวไปทิ้งไว้ในห้องยอพระกลีนรุ่งขึ้น นางจันทรจึงบอกกับท้าวพิไชยนุราชว่า นางยอพระกลีนเป็นกระสือ ให้ไล่ออกไป เพราะหลักฐานและพยานแน่นหนา นางยอพระกลีนจึงถูกขับไล่ออกจากวัง หลังจากนั้นพ่อของยอพระกลีน ได้ลงมาบอกให้ลูกสาวแปลงกายเป็นพราหมณ์ รอแก้แค้นอยู่ที่อาศรมริมสระน้ำ

วันหนึ่งนางจันทรมาอาบน้ำที่สระได้ถูกงูผิตที่แอบอยู่กัดดอกบัวกัด นางเจ็บปวดมาก พราหมณ์ตามไปบอกนางว่าจะรักษาพิษงูให้ หากนางยอมบอกความจริงว่ายอพระกลีนไม่ได้กินแมว แต่หากไม่ยอมบอกจะปล่อยให้ตาย นางจึงเล่าความจริงให้ฟัง พอรักษาพิษงูได้ พราหมณ์ก็เอ่ยปากขอมณีนพียไปเป็นทาสสักระยะหนึ่งราชาก็ตกลง

มณีนพียอยู่รับใช้พราหมณ์ที่อาศรมเป็นเวลานานหลายเดือน ถึงแม้พราหมณ์ยอพระกลีนจะแปลงกายเป็นสาวสวยมาลวงล่อให้หลงรัก แต่มณีนพียก็ไม่ขายตาแล พราหมณ์ยอพระกลีนเห็นว่า ผัวของตนซื่อสัตย์กับตนเองจึงคืนมณีนพียให้แก่เมืองอยุธยาดังเดิม

ทางกรุงจีนเมืองปักกิ่งได้เร่งรัดให้ทางเมืองอยุธยามาแต่งงานองค์หญิงเล็กเร็ว ๆ สักที เจ้าชายมณีนพียจึงต้องไปอภิเษกแล้วจะเกิดสงครามใหญ่ พราหมณ์ยอพระกลีนจึงขอตามไปด้วย พอไปถึงเจ้ากรุงจีนได้ทราบว่ามณีนพียได้มีชายาแล้วจึงแกล้งให้มณีนพียยกขันหมากมา 1,000 ชุด หากไม่ได้จะถูกประหาร ทั้งสองจึงหนีหลงเข้าไปในเมืองยักซ์ สลบลัทธิเพราะมนต์แห่งเมืองยักซ์ นางวาสนาจึงจับมณีนพียไปให้นางผกา ลูกสาวที่ตำหนักจนพราหมณ์พินเห็นนางผกาอยู่กับผัวของตนที่ตำหนัก ก็พรว่ำพันต่างๆ นานา แล้วก็แปลงกายเป็นนางยอพระกลีนดังเดิมจนหมดสติไปอีก พระอินทร์จึงต้องมาแก้ไขเรื่องราวแล้วเหาะมาส่งที่เมืองอยุธยา ทั้งสองจึงจัดงานอภิเษกที่ยิ่งใหญ่ และครองรักกันอย่างมีความสุข